

BALÁZS ATTILA

A kis janicsár utazása a Gutenberg-galaxisban

(Fantasztikus irodalomtörténet a déli végekről)

Történt ez a mohácsi vész előtt, amikor a török még nem vette be a Kamannal szomszédos Pétervárad akkori rogygantságában szinte tálcán kínálkozó várát, hogy valamely belcsényi temetésről gyaloghintón az ő biztonságos kamanci lakába igyekvő ortodox papot megkergette egy medve. Heccből-e vajon, vagy komolyan gondolta a megtermett barma, mindenesetre isten szolgája nem bízta a megoldást az égiekre, hanem azon nyomban felcsippentette a reverendát, majd futni kezdett, ahogy csak a lába vitte. Persze a medvével a nyomában. Valószínűleg annyira mégsem tartotta fontosnak a maci – fiatalabb példány lehetett –, hogy beérje és megölje áldozatát, inkább csak élvezte a maga vak is lát-hatta fölényét. Bizonyítja ezt az is, hogy Kamannál az egykori, akkorra már a föld felszínéről eltűnt Kelta Vigadó magasságában – ahol az üldözött férfiúnak az a kétségbeesett ötlete támadt, hogy éles kanyarral lefut a Duna-partra, és ott beleveti magát a vízbe, aztán lesz, ami lesz – az üldöző figyelmét elterelték a versenyfutás irányától jobbra, egy vadvirágos réten elhelyezett kaptárak. Tovább nem érdekelte se az Úr szóban forgó, halálra rémült szolgája, sem a megkeresztelkedés, úgyhogy a pap megmenekült. Legalábbis úgy gondolta.

Levegőért kapkodva állt meg a lejtő felénél, és már kezdte visszanyerni lélegzetét, amikor kisvártatva jött megint a medve. Most tényleg rohant, amennyire csak tudott, a pap meg úgy gondolta, hogy akkor hát itt a néha ugyan gyötrelmes, de alapjában véve mégis szép földi élet vége. Keresztet vetett, azzal várta sorsa beteljesülését. Ám a mackó lélekszakadva elrohant tőle nem messze, félig-meddig a bokrok takarásában.

A szent ember jól hallotta fújtatását, prüszkölését, az ágak törését, majd azt is megpillantotta, hogy egy óriási méhraj üldözi. Akkor, hogy az rémisztő felhőt képezett a menekülő rabló feje fölött. Tovább nem követhette szemével az eseményt, csak hallotta az óriási test csobbanását odalenn.

Kis idő múlva, amíg a ruháit rendezgette, átmeneti béke telepedett a tájra. A medve elúszhatott, a méhek visszaszállhattak a helyükre, ki tudná pontosan megmondani. Ekkor azonban a vízpartról érkező, valamiféle gyanús, ismeretlen eredetű láрма után azt volt kénytelen látni, hogy törökök kisebb csapata rohan feléje a később hosszú ideig Törökugratónak nevezett lejtőn felfelé. Arcukon rémület tükröződik, és mindettől a papnak átsuhant az agyán, hogy talán sok lesz ez így együtt ugyanarra a napra, Isten akárhogy is képzelet. Itt azonban a meglepetések sora még nem ért véget. Ugyanis ahogy futottak el mellette, az egyik török hirtelen valami batyufélét nyomott ennek az elképedten félrehúzódozó *gyaur*-nak a kezébe, majd roham tovább hegynek felfele, hogy valahol feljebb, a kaptárok mögött ő is eltűnjön a Tarcal rengetegében.

Hogy vajon mit szóltak hozzá, hozzájuk az ott élő vámpírok és az akkor érvényes legendáriumban ugyancsak vérszopónak számító bogumilok, másik medvék és másik farkasok, még csak sejteni is nehéz.

A törökök felszívódtak az erdőben úgy, hogy senki se rohant utánuk, a batyuban meg rövidesen elkezdett nyekeregni egy kisgyermek. Hangja elegyült némely ismeretlen férfiak lentről hallatszó vad kurjongatásával, majd egy idő múlva megint minden elhalkult, a pap meg babástul folytatta útját az egyre sűrűsödő sötétségben. Eme váratlan fordulatokkal teli, kalandos útján haza, miközben a csecsemő egyre hallhatóbban, egyre követelőzőbben sírt, végül bögött. Utóbb valósággal bömbölt olyan hangon, mintha máris foga kezdett volna nőni, ha szakállá még nem is. Később kiderült, mi történt, összeállt az eseménylánc. Folyami kalózkodók támadták meg pont azon a helyen török kereskedők kisebb hajóját, amely meg volt pakolva mindenféle földi jóval: szárított dohánnyal, paprikával, édes mogyoróval. A legfinomabb isztambuli cukrászcsmegegével, diós-szirupos baklavával, légyfogó tulumbával és egyebekkel (csak zárójelben jegyzendő meg: diabetikusnak épp nem mondható termé-

kekkel). Mert tudnivaló, hogy bár a hódító hadseregük még nem érkezett meg, a törökök már régtől fogva szállították árujukat a Dunán le és fel, időnként felkeltve az ott garázdálkodó vízi banditák figyelmét. Nos, egyik ilyen járművüket támadták meg azok, majd szorították parthoz éppen az említett helyen. A kalózokat nem érdekelte az irháját mentő keleti legénység, csak a préda. Maga a hajó is annak számított, így szépen elúsztak vele. Részükről ezzel meglett az aznapi kvóta.

Ha tudnak is medvéről-papról, nyilván fittyet hánynak mindkettőre. A gyermekről sem szerezhettek tudomást, minden jel arra vall, így kár is lenne találgatásokba bocsátkozni, mi lett volna, ha... A paplakban meg aztán kiderült, hogy egy pólyás kislányról van szó, akinek eltűnéséről igazából senki se hallott. Még kósza hír formájában sem találkozott vele, így attól fogva a gyermeknek új élete kezdődött. Első lépésben mindjárt úgy alakult, hogy valamiért magyar apácákhoz került. Ők egy ideig pátyolgatták, megtanították beszélni, élcelődve nevezték „kis janicsárnak”. Dédelgették, játszottak-babáztak vele, aztán odaadták egy családnak, ahol a dajkának volt bőven fölös teje.

Odaadták okosan a Kis Jancsikát. Illetve: Kis János Mihályt, mert erre a névre keresztelték. A János önmagától adódott, utóbbira viszont kimondottan azért szavaztak, mert a főapáca a keresztelő előtt Mihály arkangyallal áldmodott. Ugyan maga sem tudta pontosan, mitől és miért, de tény, hogy az álomban határozott üzenetet látott, amit aztán mégse fejtett ki pontosan soha a többiek előtt. Pedig azok kíváncsiak lettek volna rá, őszintén, azokban a szerb papéhoz képest sokkal eseménytelenebb napjaikban.

Ami a kisfiú további sorsát illeti, arról elmondható, hogy nem alakult egyszerűen. Többször továbbadták, hogy végül szerető mostoha szülőkre leljen egy kosárfonó házaspárnál, nevük szerint Sztojtkóéknál, akiknek nem lehetett gyermekük. Hiába próbálkoztak mindennel Sztojtkóék szegények, egy ideig vajákoshoz is jártak, egérfarok-teát is ittak csalánnal meg tormalevéllal minden egyes holdtöltekor, azonban mindhiába. Csak az a sok pénz ment el, bár abból utóbb már több is lett, mint elég. Ugyanis a férj, a bolgár–szerb származású Danilo Stojkovból Sztojtkó Dánielre magyarított férfi rendkívül ügyes embernek bizonyult. Amikor a borászat újabb lendületet vett a környéken, feltalált egy olyan praktikus

kosarat, amelyet bármely méretű szüretelő – még a legkövérebb XXXL is – roppant egyszerű eljárással, mindössze két mozdulattal patentosan és passzentosan a testére kapcsolhatott úgy, hogy aztán szabadon használhatta mindkét kezét. Sztojkó találmányának híre ment, és míg végül le nem koppintották, addig a messzi Itáliába is szállított. Mire végül a kosarát már mindenhol gyártották kicsiben vagy nagyban, akár a legdízajnosabb olasz változatban is, a feltaláló csinos kis summára tett szert, amelyet részben az időközben felépült műhely korszerűsítésére fordított, részben szőlőtermesztésre alkalmas földeket vásárolt. Ezeket utóbb eladta, kiadta, le a kalappal, jól gazdálkodott.

Misike, mert apja viszont így nevezte, úgyszintén nagyon ügyesnek bizonyult. Szép időben lenni a parti fővenyen szeretett játszani, ahol azt ötölte ki utóbb, hogy az agyagból öntőformákat gyúr, azokat megszáritja a napon, utána megtölti nedves homokkal, kicsit megpaskolja, kifordítja és kész. Ott a mű. Egyik alkalommal meg elcsente a gyúródeszkát, elbújt vele, majd bicskával mindenfélét belevéselt a fába, utána jól bekente erdei tintagombából készült sötét festékkel, amit ezermester édesapja műhelyében talált, és hátul odanyomta az istálló fehér falához. Pompás alkotás született. Nagy előnye volt a dolognak, hogy újabb festékhasználat után meg lehetett ismételni. Később megijedt, hogy baj lesz ebből, azonban Sztojkó Dániel, amikor felfedezte ezeket a nyomatokat, előbb ugyan furcsán összevonta szemöldökét, ám csakhamar elnevette magát. Előparancsolta az ijedtében elbújt Misikét, és verés helyett megdicsérte. Csupán annyit jegyzett meg, hogy egyelőre korlátozódjon ez a művészi tevékenység az istállóra, a főépületet ne érintse. Így is lett aztán, az istálló fala csakhamar megtelt mindenféle ábrával. Hazafelé még a borjú is megbámulta, a tehén meg be se akart menni.

Volt ott a mai Szent Kereszt születése templom helyén akkoriban egy kezdetlegesebb, jórészt cölöpökből és gerendákból ácsolt imaház, mögötte pedig egy jókora lomtár. Misike gyakran belopózott oda, s kíváncsian turkált a törött relikviák között. Egyik alkalommal valami olyasmire bukkant, ami úgy nézett ki, mint az apjának a szőlőprése, csak jóval kisebb formátumú. Este titokban elosont érte, majd hazavitte, elrejtette a szénaboglyában. Másnap egy fehér vászondarabot helyezett az istálló

mélyén a szerkezet satujába úgy, hogy a textilt két díszesre kifaragott, ugyanazzal a sötét festékkel befestett fatábla közé szorította. Némi idő után kivette, mire láss csodát! Gyönyörű, mintás ruhaanyagot kapott, ha egyelőre csak amolyan nagyobb zsebkendőnyit is. A feltaláló mostohaapa nyomdokán lépdelő gyermeknek közben fogalma sem volt, mit használ ehhez eszközül. Márpedig az nem volt más, mint Marchiai Jakab inkvizitor lábszárcsont-roppantó ördögi masinája, amit szemétre vetett az utókor. Emléke azonban megmaradhatott, mert amikor a fiát kereső anya rábukkant Misikére, ott a helyszínen elájult.

A história folytatásához szükséges tudni, hogy a német származású mostohaanyukának, lánykori nevén Weisz Rozáliának volt egy Rudolf nevű féltestvére. Ennek a Rudi bátyónak meg volt egy kardjavító műhelye Péterváradon. Mellesleg régiségkereskedéssel foglalkozott pluszban e derék férfiú, aki az első üzenetre mindjárt megérkezett, majd rögtön elvitte azt, amit ő már előre is a „Jakab présének” nevezett. Szemmel láthatóan nagyon örült neki. Rudi bá egyébként gyakran ellátogatott hozzájuk, mert ő is híres egy furabogárnak számított, ahogy Sztojko Dániel, és úgy látszik, sok közös témájuk akadt.

Egyik alkalommal Rudi bá nagyobb csomaggal érkezett hozzájuk Frankfurtból. Mindenki szeme láttára egy Bibliát húzott elő a behemót pakkból, majd az asztalra tette. Kapcsolatban ezzel valami mainzi férfi nevét emlegette, aki valamiféle új gépet talált fel, amivel csaknem tetszés szerinti mennyiségben lehet ugyanazt a könyvet előállítani. Ördögi dolog. Persze, ott németben már nem újdonság, ám a hírek lassan érnek ide, erre az eldugott vidékre, hát még egy valódi példány abból a nyomda-termékből. És most, íme, szemléljük meg ezt az újabb csodát! A technika legújabb vívmányának káprázatos termékét, amely abban is segíthet, hogy Jézus dicső híre földünk minden sötét zugába eljusson.

Rudi bá mondta is annak a lángeszű férfiúnak a nevét, miközben a Bibliát paskolgatta, akárha az ott helyszíni dicséretre szorult volna. Misike jól megjegyezte a Szent Könyvet, a név viszont olyan hosszú volt, hogy a fiú nem tudta agyába vésni elsőre, másodikra azonban örökre. Így volt az bizony leírva: *Johannes Gensfleisch zur Laden zum Gutenberg*.

Később történt valamivel, hogy egy a település feletti rengetegből gyakorta lepofátlankodó, odalenn garázdálkodó hatalmas medvét ejtettek el Kamancon. A bestiája be-betört az aklokba, feldúlta a kaptárokat, kicsavargatta a zsenge facsemetéket, folyamatosan dézsmálta a gyümölcsöt. Nem is lehetett olyan buta, mert gyorsan szemet vetett az éléskamrára, amivel azonban betelt a pohár, Brumi aláírta a saját halálós ítéletét. Kamanc népe szövetkezett ellene. A lakosság összedobta a pénzt, és hivatasos vadászt fogadott, egy Milán nevű embert. Annak ugyan a kutyájába került a dolog, miután lépre csalta a mackót, ám sikerült egyetlen lövéssel leterítenie azt a megveszekedett randalírozót.

Érdekes lett volna, ha elvétí, tekintettel az akkoriban használatos gyújtózsínóros puska kissé körülményes újratöltési lehetőségeire. Persze, a vadászati izgalmak fokozásának és az esélyegyenlőség megteremtésének hatékony eszköze lehet az ilyesmi.

Klasszikus, precíz szívlövés volt. Iskolapélda. Az előzőleg két lábra állt, otrombán táncolni látszó óriási hím példány rögtön összerogyott, s többé nem mozdult. A helyszínen kilehelte ádáz lelkét. A vadász köpött rá egy hegyeset, utána a kölcsönként ásóval eltemette a széttépett ebet hátul, a trágyadomb oldalában, ahol a kakas szokott felugrani a kukorékoló helyére, felfarkolta a tallérokat, azzal köd előtte, köd utána. Meg se olvasta rendesen a pénzt. Maradt a vérében heverő döglött medve Sztojkiék udvarában, a spájz ablaka alatt. Persze, ma már Karl May regényeiből tudhatjuk, mekkora csemegének számít a medvetalp, ám kétséges, mit tudhatott erről azokban a régi szép időkben Sztojki Dániel.

Mit tudhatott, mit nem, az az ötlete támadt, hogy fogja magát és kitömi, hiszen a vadász csak az állat nyelvét vitte magával, valamiért.

Szót tett követte, Dániel apuka Rudi bá segítségével – miután megitták az áldomást – nekifogtak preparálni az állatot. A hosszú, bonyolult folyamatot végül siker koronázta, és kerített is neki megfelelő helyet a hosszú, cúgos gangon a ház ura. Misike sokáig a csodájára járt a remekműnek, utána már csak elsomfordált mellette, de minden egyes alkalommal az a határozott érzése támadt, hogy a medve nagyon szeretne neki valamit mondani.

Megfelelő forrásokban fellelhető, hogy régtől fogva, a Duna-parton egykor élő kelták óta létezett arra valamiféle közút. Majd utána a római időkben épült annak a vonalán kocsiót, ám a birodalom bukása után a köveket széthordta a környező lakosság, ha sérvet kapott is. Sztojkóék idejében az út felújított része Péterváradról – Kamancon át – elvezetett Belcsényig, sőt annál is messzebb, és menetrendszerű járat közlekedett rajta. Igaz, ló húzta kocsi lehetett a szállítási eszköz, ám becsületére váljék, pontosabb volt némely mai buszjáratnál. Ezen utazott Rudi bá is, amikor leugrott látogatóba Péterváradról. Egyik ilyen többedik alkalommal mesélte el, hogy a messzi Itáliában ferde tornyot épített egy púpos mester, amely torony rövidesen el fog dőlni. Persze, nevetett hozzá nagyot, aztán másra terelte a szót. Nagy kópé volt Rudi bá, csípte a fehérenép is, ám nem tartotta fő céljának az élvhajhászatot. Rettenetesen szeretett utazni, ugyanakkor a boltját sem szerette sokáig magára hagyni, így legmesszebbre csak Majna-Frankfurtig jutott el. (Forró afrikai álmait feltételezhetően sosem váltotta valóra.)

„Csak”, mondjuk itt, ám tudni kell ehhez, hogy az akkori, messzebbre szóló utazás rendkívül lassú és körülményes lehetett. Már csak azért is, mert mindaz a rengeteg kiskirályság/nagykirályság a maga határaival, útagóival, telhetetlen sarcaival nagymértékben akadályozta a haladást, egyben a közlekedés fejlődését. Szerencsére a dunai hajózás használhatóbbnak bizonyult, legalábbis az út java részén Frankfurt felé Rudi bá számára. Azt a távot többször is megtette, hogy az egyik ilyen „kiruccanás” után úgy fusson be Kamanca, hogy már messziről kiabál, köteg papírt lobogtatva. Valósággal lázban égett, úgy terítgette ki azokat a valamiket – amik egyébként precíz tervrajzoknak bizonyultak – a konyhaasztalra, hogy előtte szó szerint lesöpört róla mindent a szeretett féltestvér, Rozália döbbenetére. Rudi bá viszont annyira izgatott volt, hogy ügyet sem vetett rá.

A rajzok, ahogy utóbb kiderült, Gutenberg nyomdagépét ábrázolták. Hogy pontosan hol és hogyan kaparintotta meg, sosem árulta el Weisz Rudolf. Lényeg az, hogy Dániel ezermesterrel – rengeteg veríték és sok-sok megújuló erőfeszítés árán – barkácsoltak valamit, ami sokkal bonyolultabb volt, mint Marchiai Jakab kis hordozható (portable) inkvizitori

eszköze, távolról azonban kísérteties módon hasonlított egymásra a kettő. Ehhez, persze, még sok egyéb különféle mesterember segítsége is kellett, szerencsére sikerült mindnyájukat, ha mással nem, hát készpénzzel meggyőzni. Sikerült a gép üzemeltetéséhez szükséges anyagokat is biztosítani – így indult be Péterváradon a Weisz–Sztójkó nyomda. Az abszolúte első, magyar időszámítás szerint még középkori nyomda azon a tájon. Hogy aztán a kis növésű Misike váljék a vállalkozás egyik oszlopos tagjává.

Misikéről tudni kell, hogy ha nem is volt a szó szoros értelmében törpe, azonban nagyon alacsony maradt, madárcsontú, úgyhogy janicsárként biztos nem vált volna be. Ez ellenben nem akadályozta meg abban, hogy képzelete szárnyán fantasztikus meséket írjon. Egyikük egy medvéről szólt épp, aki emberi hangon tudott beszélni, s akit örökre fogadott egy idős favágó a párjával. Érdekes, hogy ez a téma kisebb-nagyobb eltérésekkel ma is megtalálható mind a finnugor, mind az arab, mind a dél-amerikai indiánok mesevilágában azzal a különbséggel, hogy a finnugorban is medve szerepel, az arabban viszont teve, az indiánoknál meg jaguár. Lényeg, hogy mindegyikben van egy hatalmasság, akinek a lányát szemeli ki feleségének az állat, s aztán következnek az ebből származó bonyodalmak. A halálra vált öregnek meg kell kérnie adott esetben a királylány kezét magánál a királynál, aki teljesíthetetlennek látszó feladatokat talál ki. Ám a titkos varázserővel és rengeteg segítőkész medvepajtással rendelkező állat mindet játszi könnyedséggel megoldja. Úgy látszik, ezekben a mesékben számít még az adott szó, ezért a harmadik akadály elhárítása után a medvéé lesz a királykisasszony. Illetve, ugye, a tevéé vagy a jaguáré. Persze kiderül, hogy a férj tulajdonképpen egy elvarázsolt daliás herceg, és akkor jönnek a további csavarok a kusza cselekményben. Ám az idő ekkora távlatából sem szeretnénk lelőni Misike poénját, még ha tudnánk is, mint ahogy: nem.

Lényeg az, hogy maga Meseíró Misike sosem nősült meg, ekképp minden energiáját az írásra és a nyomda üzemeltetésére fordíthatta. Itt említett műve könnyen forgatható könyvecske formájában jelent meg Sztójkó szül. Weisz Rozália szellemes kis leheletfinom illusztrációival. A hangsúly a képeken volt, kevés szöveggel, amiben a mai képregények-

re emlékeztethetett. A kötetecske nagy sikerrel járt a Pétervárad ostroma előtt megrendezett utolsó vásárban. Állítólag vitték, mint a cukrot. A másik, komolyabb projekt egy magyar nyelvű biblia volt, amelyet nem sikerült befejezni.

Mohács felé tartva a török – szinte amolyan kis bemelegítésként – bevette a várat, feldúlt mindent, maga a nyomda lángok martalékává vált, úgyszintén a félkész biblia.

Kamancról is menekülni kellett. Hogy pontosan mi történt, hogy történt, nem tudjuk. A papnövelés Miseíró Misukáékkal együtt Meseíró Misikéék is – az ezermesterség világi irányzatának jeles képviselői – átmenetileg a Tarcál rengetegében bújtak el, csak hogy aztán mi lett velük, senki sem tudná megmondani. Se a medve, se a róka, de még a bölcs bagoly sem. Úgy tűnik, örökre nyomuk veszett. Utóbb a fák között szitaló őszi köddé válhattak. Felszívódhattak ők is, ahogy az a török kereskedőcsapat régebben, vagy éppenséggel az a sok istentelen „sátánfattyú” eretnek. MESEÍRÓ MISIKE AZ TSUDÁLATOS MESÉINEK reprezentatív kiadását állítólag egyetlen káposztává lapozgatott példány formájában még látta valaki Újvidéken az 1848–49-es magyar szabadságharc alatt, csak épp nem volt már ideje magához venni. Neki is menekülnie kellett, amikor az akkorra már rég újjáépített várból a szabadságharcosok Kiss Pál honvédtábornok vezérletével megsemmisítő ágyútűz alá vették a várost. A régi Újvidék akkor pusztult el, vélhetően Meseíró Misike művének utolsó példányával együtt.

Ugyanakkor ma már biztosra vehetjük, hogy a péterváradi nyomdában készülő, magyar nyelvű biblia nem lehetett más alapműből, mint abból a két – úgyszintén ördögtől való – kamanci pap, Tamás és Bálint fordította-ferdítette Huszita Bibliából, melynek maradványait három legendás kódex őrzi. Nevezetesen, ugye, a Bécsi, a Müncheni és az Apor. Nem utolsósorban híres professzorunk, dr. Bori Imre állandó hivatkozási alapul szolgáló műve a jugoszláviai magyar irodalom gyökeret eresztéséről, szárba szökkenéséről, bimbózásáról, illatos virágzásáról az ország véres szétfröccsenéséig: *A jugoszláviai magyar irodalom rövid története* (3. átdolgozott és bővített kiadás; Újvidék, Forum, 1993 /Bányai János utószavával/).